

lahogy körülengi. Már kezdi érteni, hogy miskolci, dunajvárosi, soproni hallgatók miért éneklük teli torokból, könnyes szemmel, hogy „Selmec, Selmec, sáros Selmec (...), hogy az Isten áldjon meg!”.

Csáky Károly (2003): *Híres selmecbányai tanárok*.
Lilium Aurum, Dunaszerdahely.

Vály György

A szakszerűség vonzásában

Alabán Ferenc – a besztercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem Filológiai Karának tanszékvezető tanára – „Interpretáció és integráció” című tanulmánykötetében olyan elméleti-módszertani dilemmákkal foglalkozik, melyeknek számos oktatásügyi vetülete van. A könyv több fejezete akár (felvidéki) főiskolai-egyetemi jegyzetként is funkcionálhat.

Arra a kérdésre, hogy lehet-e „szakterület” az „interpretáció”, többféle válasz adható: Alabán Ferenc legújabb tanulmánykötetének hátlapja szerint igen, míg az interpretációelmélet szerint nem. A problémát természetesen az jelenti, hogy az interpretáció önmagában nem módszer, nem a kutatás specifikuma, és nem diszciplína. A félreértés persze könnyen tisztázható, hiszen Alabán Ferenc könyvének olvasása során világossá válik, hogy a szerző egyik szakterülete (a komparatiztika mellett) maga az interpretációelmélet, szűkebben: az irodalmi szövegek megértési/értelmezési feltételeinek vizsgálata. A kötet tanulmányainak többsége – ennek megfelelően – értelmezői műveletek lehetőségeire kérdez rá; elemzői stratégiák, eljárások hatékonyságának, hasznosíthatóságának feltérképezésére összpontosít. Mivel a dolgozatok nagy részére kifejtettségük és reflektáltságuk miatt egy hasonló terjedelmű, argumentatív szöveggel lehetne „válaszolni”, az alábbiakban csak néhány, konstruktív észrevétel megfogalmazására szorítkozhatunk.

A kötet előszava szerint „Az összefüggő és rendszerben való látásmód egyre inkább igénye az irodalom kutatójának/oktatójának, mert ezt várja el tőle a szakmai közvélemény is.” (7. old.) Itt mindjárt jeleznünk kell, hogy ez az elvárás nemigen általánosítható, mivel a rendszerorientált gondolkodásmód mellett az utóbbi évtizedekben legitimálódtak olyan metodológiák, melyek inkább a parcialitás tapasztalatából indulnak ki. Ennek megfelelően a szakmai közvélemény is megosztott a tekintetben, hogy mi várható el az irodalom kutatójától. Érdemes felfigyelni arra a tendenciára, amely a rendszerszerűséget háttérbe szorítva a történet megértés folyamatjellege felől látatja a tudományos tevékenységi formák alakulását. Innen nézve az irodalomtörténeti logika is olyan interpretatív effektusok sorozataként gondolható el, melynek a szövegekkel és a különböző médiumokkal folytatott tervezhetetlen kimenetelű párbeszédnek szabnak „irányt”. Egyébként Alabán Ferenc könyvének értelmezési ajánlatai éppen azokon a pontokon tekinthetők méltányosnak, amikor nem valamely rendszerhez igazítás elve, nem a kérdések lezárásának kívánalma, hanem a jelentésképződés nyitottságának elismerése vezérli őket. Ezen esetekben az elemzői pozíció olyan „közbeszólásként” ragadható meg, amely a perspektívákhoz kötött értelem-összefüggések dinamizálásában érdekelt. A továbbiakban erre hoznánk néhány példát.

A kötet első, 'Az irodalom interpretációja' című fejezete irodalomelméleti és oktatásügyi dilemmákra irányítja a figyelmet. Mindkét terület olyan problémák újrafogalmazására készíti a szerzőt, melyek távolról sem tekinthetők megoldottnak/megoldhatónak (például műfajok státusa, esztétikai értékek mibenléte, irodalomfogalmak változékonysága, hagyományok inkompatibilitása stb.). Eközben Alabán Ferenc érvelése közel hozza annak tapasztalatát, hogy – s ez kellőképpen hangsúlyozandó – „Csak a kizárólagos hozzáállás eredményeként és következtében tévesztődhet szem elől az a premissza, hogy az irodalomnak valójában nincs abszolút módon üdvözítő interpretációs módszere.” (57. old.) Ez a – más kutatóknál is horizontba emelt – felismerés ugyanakkor nem vezet teljes relativiz-mushoz, hiszen az értelmezői gyakorlat eredményességét az interpretáció hatékonyságához köti. Vagyis az irodalomtudományt nem pusztán módszertanok konfrontációjaként szemléli, hanem – ami alighanem ennél döntőbb – a beszédpartner (mű, hagyomány stb.) megkonstruálásának összetettsége és alkalmazhatósága mentén differenciálja. (E szemléletnek lehetnek példái a kötet második fejezetében szereplő argumentatív kritikák.)

Másrészt Alabán Ferenc – gyakorló tanárként nem véletlenül – igen nagy hangsúlyt fektet azokra az oktatásügyi kérdésekre, melyek a tanítás korszerűsítésének feltételeit érintik. A – diákjainak ajánlott – kötet rendkívül fontos részleteiként említhetők az idevonatkozó passzusok. A különböző felfogások vitára és továbbgondolásra ösztönző mérlegelése ugyanis nem jár együtt azzal a tévhitel, hogy az oktatás funkciója függetleníthető a folyvást változóban lévő tudomány mibenlétének megtapasztalásától: „Az irodalomtörténet és az irodalomelmélet a műértelmezés kiegészítőjeként (...) természetszerűen vesz részt az olvasóvá nevelés folyamatában.” (79–80. old.) Az oktatás interdiszkurzív távlatának szem előltartása már csak azért is gyümölcsöző lehet, mert nem vezet olyan – szinte minden tapasztalatot figyelmen kívül hagyó – nézetekhez, melyek leggyakrabban valamely utópiaelv megrögzött érvényesítésének rendelik alá a szaktantárgyak tanítását. A magyarországi és a szlovákiai magyar pedagógiai módszerek összehasonlítása közben joggal hangsúlyozza tehát a szerző: „Ahogy változik az irodalom, úgy kell változnia az irodalomtanításnak is.” (76. old.)

A kötet második, 'Érték és irodalmi integráció' című fejezetében helyet kapó tanulmányok és kritikák legtöbbje egy olyan integratív szemléletnek a megnyilvánulása, melynek (egyik) kitüntetett hivatkozási alapja az „egyetemes magyar irodalom”. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy Alabán Ferenc ne venne tudomást kánonokról, sőt a kisebbségi irodalmak tárgyalásakor azok specifikumait is igyekszik bevonni az értelmezésbe. E kereszteződő mozgás azonban néhol arra enged következtetni, hogy az elemző meglehetősen nagyvonalúan kezeli a hatásösszefüggések szerepét. Több esetben kifejezetten méltánytalannak tartja, ha bizonyos alkotók életművei nem kerülnek be egy-egy jelentős, irodalomtörténeti távlatú munka repertoárjába. A hiánylista összeállításakor tehát azt is érdemes lenne megfontolni, hogy vajon az adott szövegek ténylegesen az irodalmi folyamatok hatástényezőivé váltak-e. Mert ha nem, akkor bizony mellőzhetőek egy olyan – óhatatlanul és mindenkor korlátozott érvényű – perspektíva számára, melynek alakíthatóságát éppen az ehhez hasonló temporális jelenségek határozzák meg, nem pedig az irodalomtörténet pillanatnyi döntései. Éppen ezért nem a művek önértékének felmutatása, hanem sokkal inkább nyelvi-poétikai tényezőinek vizsgálata jelölheti ki kontextusokhoz való közelítését.

A második fejezet kapcsán ki kell térnünk egy apróbb, diszkurzív természetű kérdésre is. Természetesen nem bonyolódna bele az olyan jellegű „dilemmákba”, hogy a posztmodern látásmód mennyiben írható le az „értékösszegzés” és a „rendszerzés” fogalmával, hogy a líra a hetvenes-nyolcvanas évektől Európa-szerte „a lét egyetemes kérdései felé” fordul-e (általában), illetve hogy 'Az ibolya illata' verseskötet-e (ez utóbbi talán elírás lehet). Ehelyett egy olyan részletet idéznénk, mely kiválóan példázza Alabán Ferenc érkezői nyelvének – nyomokban fellelhető – aporetikusságát: „Az irodalomnak, a művészetnek

és a kritikának is, mint általában a szellemnek, lényegéből fakadóan az értékek pluralizmusát kell jóváhagynia, hirdetni és vállalnia. Lehetnek nézeteltérések irodalmi, esztétikai és kritikai törekvések között, nem is kell, hogy megfeleljenek egymásnak, mindazonáltal alapvetően fontos, hogy tevékenységük egy hiteles értékrend kialakítását inspirálja, egyben felszabadítólag és ösztönzően hasson a szlovákiai magyar irodalom egészének fejlődésére.” (191. old.) E – sokak számára nyilvánvalóan rokonszenves – megállapítás retorikai dimenziója alássa saját szemantikáját. Mert míg a pluralizmust propagálja, addig „egy” hiteles értékrend követelményét állítja fel. A mondaton belüli hangsúlyok instabilitása arra figyelmeztet, hogy a nyelv – s ezzel Alabán Ferenc is egyetértene – még a fogalmi beszédet működtető irodalomtudás számára sem tekinthető pusztán a kommunikáció eszközeinek. (A magam részéről az „egy” szócika elhagyásával és a „hiteles értékrend” szintagma többes számú alkalmazásával alakítanám ki a mondatbeli viszonyokat.)

„A nyelv és műfordítás élményének folytonossága” című fejezet műfordítás-történettel és -elmélettel foglalkozik. Alabán Ferenc a kérdésirányok felvázolása közben folyamatosan érzékelteti, hogy „a műfordító is befogadó”, következképp a fordítás az értelmezés egyik funkciója. Ezt a premisszát azért is érdemes kiemelni, mert világossá teszi, hogy a fordítás nem egyenlő a „szerzői szándék” keresésének – igen elterjedt – gyakorlatával. Ugyanis az idegen tapasztalat fölvétele – nyelvi eseményként – azt előfeltételezi, hogy a szöveg tolmácsolása közben nem a másikat, hanem annak beszédét kell megértenünk. Persze nem a saját és az idegen szemlélet küzdelmének kibékítése formájában, hanem a kölcsönösség szimmetriája mentén, hiszen – Hans-Jost Freyt idézve – „az eredeti és a fordítás sohasem ad teljes megfelelést, de éppen ott, ahol ez a megfelelés lehetetlen és ezért bekövetkezik az idegenség tapasztalata, ott olvasható le a fordításnak a saját nyelven végzett kreatív munkája”. (Übersetzung und Sprachtheorie bei Humboldt)

Összegzés helyett visszaadnánk a szót Alabán Ferencnek (a kötet második fejezetében hangzik el a következő – nehezen cáfolható – helyzetjelentés): „Színvonalas szlovákiai magyar publicisztikáról jelenünkben csak nagy fenntartásokkal beszélhetünk; a felkészülés, a következetesség, az igényesség és a pozitív szemlélet ezen a téren csupán elvétve tapasztalható és követhető nyomon.” (198. old.) Az „Interpretáció és integráció”-ban szereplő mértékadó írások alapvetően hozzájárulhatnak a felvidéki – tág értelemben vett – publicisztika-kultúra horizontjának szélesedéséhez és a szakkritika térhódításához. De ez már az a történet, amely éppen történik, illetve kellene, hogy történjen...

Alabán Ferenc (2002): *Interpretáció és integráció. Irodalmi összefüggések világában*. Madách – Posonium, Pozsony.

H. Nagy Péter

Értékek az életben – és a retorikában

A szociálpszichológiai értékutatás utolsó huszonöt évének nemzetközi szakirodalmából mutat be szemelvényeket az a tanulmánykötet, amelynek megjelenése különösen öröndetes: az értékutatás egyik fontos területéről viszonylag kevés magyar nyelvű publikáció látott eddig napvilágot. Ez annak ellenére igaz, hogy az utóbbi években folytak alapvető kérdéseket feltáró hazai és nemzetközi együttműködésben végzett értékutatások, mindenekelőtt Hunyady Györgynek és munkatársainak, valamint a kötet szerkesztő Váriné Szilágyi Ibolyának a részvételével.

A tanulmánygyűjtemény első része a fentebb említett hiány pótlásának céljával az értékek egyetemességének és kultúraspecifikusságának kérdésével foglalkozó alapvető je-